

تاریخ دفاع مقدس در استان ایلام

(۱۳۵۹ - ۱۳۶۷)

تألیف:

محمد صحرایی

نشریات

کتابخانه ملی ایران و ۲۰۰۰۰ نسخه استان ایلام

تاریخ دفاع مقدس

در استان ایلام

(۱۳۵۹-۱۳۶۷)

ناشر: نشر فاتحان، سازمان حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس و بسیج

نویسنده: محمد صحرایی - ۱۳۵۷

ویراستار: حسین عارفی

صفحه‌آرایی: مجید اکبرزاده

نوبت چاپ: اول - پائیز ۱۳۹۱

شمارگان: ۳۰۰ نسخه

مرکز پخش: خیابان نوفل‌لوشاتو - خیابان هاشمی کُرن - پلاک ۳ و ۵

تلفن مرکز پخش: ۶۶۷۰۸۲۳

حق چاپ و نشر برای ناشر اثر محفوظ است.

قیمت: ۴۱۰۰ تومان

سرشناسه: صحرایی، محمد - ۱۳۱۱ -

عنوان و نام پدیدآور: تاریخ دفاع مقدس در استان ایلام (۱۳۵۹-۱۳۶۷) /

تألیف محمد صحرایی

مشخصات نشر: تهران: فاتحان، ۱۳۹۱

مشخصات ظاهری: ۲۹۶ ص.؛ مصور، جدول

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۰۳۳-۰۱-۳

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

موضوع: جنگ ایران و عراق، ۱۳۵۹-۱۳۶۷ - ایلام (استان)

موضوع: ایلام (استان)

رده‌بندی کنگره: ۱۳۸۹ الف ۹/ص ۱۶۱۰۳ DSR

رده‌بندی دیویی: ۹۵۵/۰۸۲۳

شماره کتابشناسی ملی: ۲۱۱۰۰۶۶

نشریات فاتحان

کتابخانه ملی و اسناد ایران

رهبر معظم انقلاب حضرت آیت الله خامنه‌ای (مد ظله العالی) در جمع مردم ایلام

واقعاً جای تحسین و تقدیر هم بوده و هست، در طول ۸ سال، مردم استان و عشایر و ایلات غیور و سلحشور این استان هم در میدان‌های مبارزه شرکت کردند و با حضور خودشان میدان نبرد را کیفیت بخشیدند و دشمن را سرنگون کردند و هم به عنوان شهروندانی که حفظ شهر و امنیت شهر و نظم شهر بر عهده‌ی آن‌هاست، به بهترین شکلی عمل کردند، و مردم این استان به عنوان آواره‌ی جنگی در هیچ استان دیگری تحمیل نشده‌اند و در خانه‌ی خود و در شهر خود و در منطقه‌ی خود ماندند از انقلابشان، از مرزهایشان، از نظام جمهوری اسلامی‌شان، دفاع کردند و امروز بحمدالله ما می‌توانیم ادعا کنیم که مردم ایلام یکی از روسپیدترین و پرافتخارترین مردم برای کشور در طول ۸ سال جنگ تحمیلی هستند.

شهر ایلام - ۱۳۶۸/۱/۱۶

تقدیم به شهدای والامقام، جانبازان سرافراز، ایثارگران
فداکار، آزادگان مقاوم و تمامی مردم ایران به‌ویژه
مردمان صبور و دشمن‌ستیز
استان ایلام که پشت‌خیم از غیرت و صلابتشان لرزید،
به شهیدان زادگاهم

و همدی آنان که بی‌ادعا گواهر جان خویش را فدای عزت و
ماددکاری ایران اسلامی کردند

و پیشکش با احترام به روح پاک آرمیده‌ی پدرم
و هدیه با عشق به مادرم به خاطر همدی صبوری‌اش.

اسپاسگزاری |

از راهنمایی و مساعدت استادان ارجمند آقایان دکتر محمدرضا علم و دکتر شهرام جلیلیان در تدوین و گردآوری این اثر صمیمانه سپاسگزاری می‌نمایم.

بر خود لازم می‌دانم از مسئول محترم مرکز حفظ و نشر آثار و ارزش‌های دفاع مقدس و بسیج سپاه امیرالمؤمنین^(ع) اسکان ایلام جناب سرهنگ قاسم نظری به خاطر همکاری صمیمانه و تلاش مجدانه در راهنمایی و گردآوری مطالب و اسناد مورد نیاز این مجموعه و همچنین هماهنگی با فرماندهان دوران دفاع مقدس به منظور انجام مصاحبه، که اگر نبود این همکاری صادقانه، بدون شک تهیه‌ی این مطالب بسیار مشکل می‌نمود، تقدیر و تشکر ویژه نمایم.

همچنین از کلیه‌ی فرماندهان و پیشکسوتان جهاد و شهادت در سپاه امیرالمؤمنین^(ع) و در رأس همه سردار سیدصادق کاکی فرماندهی محترم این سپاه که در راستای گردآوری این مجموعه مرایاری نمودند کمال تقدیر و تشکر دارم.

از جناب آقای حسین عارفی که ویراستاری این اثر را تقبل کردند تشکر و قدردانی می‌نمایم.

سپاسگزاری ○ ۹

چکیده‌ی فارسی ○ ۱۷

مقدمه ○ ۱۹

فصل اول: جغرافیای تاریخی استان ایلام

پیشینه‌ی تاریخ و تمدن ایلام ○ ۲۹

وجه تسمیه‌ی ایلام ○ ۳۲

ایلام در دوران والیان ○ ۳۳

استان ایلام ○ ۳۶

موقعیت جغرافیایی و وسعت ○ ۳۸

قومیت و نژاد ○ ۳۹

زبان و فرهنگ ○ ۴۰

جمعیت ○ ۴۲

دین و مذهب ○ ۴۲

آب و هوا ○ ۴۳

دشت‌ها ○ ۴۴

رودخانه‌ها ○ ۴۵

کوه‌ها ○ ۴۷

راه‌ها ○ ۴۸

منابع طبیعی ○ ۵۰

موقعیت مرزی و استراتژیک ○ ۵۱

● فصل دوم: زمینه‌های اختلافات مرزهای غربی ایران

اختلافات مرزی ایران و عثمانی (از صفویه تا پایان قاجاریه) ○ ۵۵

دوران صفویه ○ ۵۶

دوران افشاریه ○ ۵۸

دوران زندیه ○ ۵۹

دوران قاجاریه ○ ۶۰

اختلاف مرزی والیان با عثمانی‌ها بعد از تحدید ○ ۶۵

تنش‌های مرزی ایران و عراق: از استقلال عراق تا پیروزی انقلاب اسلامی ○ ۶۶

روی کار آمدن حزب بعث در عراق ○ ۶۷

عهدنامه‌ی مرزی ۱۹۷۵ (معاهده‌ی الجزایر) ○ ۷۱

پیروزی انقلاب اسلامی ایران و تأثیر آن بر اختلافات ایران و عراق ○ ۷۲

تغییرات سیاسی ○ ۷۵

اوضاع اقتصادی ○ ۷۷

وضعیت نظامی ایران پس از انقلاب اسلامی ○ ۷۸

شکل‌گیری سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ○ ۷۹

توان و آمادگی نظامی ایران مقارن شروع جنگ تحمیلی ○ ۸۰

توان و آمادگی نظامی عراق ○ ۸۲

اخراج ایرانیان ساکن عراق ○ ۸۳

درگیری‌ها و اختلافات ایران و عراق از پیروزی انقلاب تا ۳۱ شهریور ۱۳۵۹ ○ ۸۷

● فصل سوم: تجاوز و اشغال

لغو یکجانبه‌ی معاهده‌ی الجزایر از سوی عراق ○ ۹۷

هجوم سراسری عراق به ایران ○ ۹۹

محورهای هجوم ارتش عراق به ایران ○ ۱۰۱

جبهه‌ی شمالی (محور شمال غرب) ○ ۱۰۲

جبهه‌ی میانی ○ ۱۰۴

جبهه‌ی جنوبی ○ ۱۰۵

آغاز جنگ در استان ایلام ○ ۱۰۶

مناطق اشغال شده در استان ایلام ○ ۱۰۸

● فصل چهارم: دفاع و مقاومت

استعداد نظامی استان ایلام در آغاز جنگ ○ ۱۱۳

ارتش ○ ۱۱۴

ژاندارمری ○ ۱۱۶

سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ○ ۱۱۷

بسیج عشایر ○ ۱۱۸

محورهای دفاع مردمی در استان ایلام ○ ۱۲۰

محورهای عملیاتی استان ایلام ○ ۱۲۱

محور دهلران- موسیان- فکه ○ ۱۲۲

محور مهران ○ ۱۲۴

محور صالح‌آباد- میمک ○ ۱۲۶

جنگ‌های نامنظم (چریکی) ○ ۱۲۹

عملیات‌های انجام گرفته در استان ایلام ○ ۱۳۱

عملیات‌های ایزدایی ○ ۱۳۲

عملیات‌های محدود ○ ۱۳۳

عملیات‌های نیمه‌گسترده و گسترده ○ ۱۳۴

به کارگیری سلاح‌های شیمیایی توسط رژیم بعث عراق در محدوده‌ی

استان ایلام ○ ۱۸۰

بمباران‌های هوایی ○ ۱۸۴

تشکیل‌یگان سرزمینی در استان ایلام ○ ۱۸۶

«تیپ ۱۱۴ و لشکر ۱۱ حضرت امیرالمؤمنین(ع)» © ۱۸۶
عملیات‌های برون استانی لشکر ۱۱ حضرت امیرالمؤمنین(ع) © ۱۹۰

● فصل پنجم: پذیرش قطعنامه و پایان جنگ

- شرایط نظامی ایران و عراق در نقاط مرزی © ۱۹۵
- زمینه‌های پذیرش قطعنامه‌ی ۵۹۸ شورای امنیت © ۱۹۷
- پذیرش قطعنامه توسط ایران © ۲۰۱
- تجاوز مجدد ارش عراق © ۲۰۳
- پایان جنگ و پذیرش آتش‌بس © ۲۰۸
- استقرار نیروهای پاسدار صلح سازمان ملل متحد در نقاط مرزی © ۲۰۹
- معرفی عراق به عنوان متجاوز و آغازگر جنگ © ۲۱۲
- هزینه‌ها و تلفات انسانی جنگ تحمیلی در استان ایلام © ۲۱۴

● نتیجه‌گیری © ۲۱۷

● پیوست‌ها © ۲۲۱

● نقشه‌ها © ۲۳۷

● جدول‌ها © ۲۵۱

● تصاویر © ۲۶۷

● منابع و مأخذ © ۲۸۳

- نقشه‌ی شماره‌ی ۱) موقعیت جغرافیایی استان ایلام/۲۳۹
- نقشه‌ی شماره‌ی ۲) نقشه‌ی تقسیمات سیاسی استان ایلام/۲۴۰
- نقشه‌ی شماره‌ی ۳) نقشه‌ی طبیعی-نظامی استان ایلام/۲۴۱
- نقشه‌ی شماره‌ی ۴) نقشه‌ی طبیعی-نظامی شهرستان دهلران/۲۴۲
- نقشه‌ی شماره‌ی ۵) نقشه‌ی طبیعی-نظامی شهرستان مهران/۲۴۳
- نقشه‌ی شماره‌ی ۶) مقایسه‌ی مرز مشترک استان‌های غربی کشور با مناطق مرزی عراق/۲۴۴
- نقشه‌ی شماره‌ی ۷) ایلام- مرز ایران و عراق قبل از قرارداد ۱۹۷۵ الجزایر/۲۴۵
- نقشه‌ی شماره‌ی ۸) ایلام- مرز ایران و عراق طبق قرارداد ۱۹۷۵ الجزایر/۲۴۶
- نقشه‌ی شماره‌ی ۹) خط حدسپاه‌های ارتش عراق هنگام شروع جنگ تحمیلی/۲۴۷
- نقشه‌ی شماره‌ی ۱۰) هجوم سراسری ارتش عراق به ایلام- ۲۱ شهریور ۱۳۵۹/۲۴۸
- نقشه‌ی شماره‌ی ۱۱) هجوم عراق به استان ایلام پس از پذیرش قطعنامه ۵۹۸/۲۴۹
- نقشه‌ی شماره‌ی ۱۲) مناطق اشغال‌شده‌ی استان ایلام بعد از پذیرش قطعنامه‌ی

● فهرست جدول‌ها

- جدول شماره‌ی ۱) فهرست توصیفی عملیات‌های استان ایلام در طول جنگ تحمیلی/ ۲۵۳
- جدول شماره‌ی ۲) آمار کاربرد سلاح‌های شیمیایی از آغاز تا پایان جنگ تحمیلی در استان ایلام/ ۲۵۵
- جدول شماره‌ی ۳) تعداد حملات هوایی و تلفات انسانی شهرهای استان ایلام/ ۲۵۶
- جدول شماره‌ی ۴) حملات و تجاوزات هوایی عراق به شهرها و نقاط مختلف استان ایلام/ ۲۵۷
- جدول شماره‌ی ۵) تقویم عملیات‌های بزرگ و منظم برون استانی تیپ ۲۶۴/ ۱۱۴ و لشکر ۱۱ حضرت امیرالمؤمنین(ع) استان ایلام/ ۲۶۴
- جدول شماره‌ی ۶) آمار شهدای استان ایلام به تفکیک شهرستان/ ۲۶۵
- جدول شماره‌ی ۷) توزیع قشری شهدای استان ایلام/ ۲۶۵
- جدول شماره‌ی ۸) آمار آزادگان استان ایلام به تفکیک شهرستان/ ۲۶۶
- جدول شماره‌ی ۹) آمار جانبازان استان ایلام به تفکیک شهرستان و درصد جانبازی/ ۲۶۶

چکیده‌ی فارسی |

با شروع جنگ تحمیلی و هجوم سراسری عراق به ایران، استان ایلام به علت همجواری با کشور عراق مورد تهاجم مستقیم قرار گرفت که به اشغال بخش عظیمی از مناطق مرزی و قلمرو سرزمینی آن انجامید. علی‌رغم این که استعداد نیروهای نظامی مستقر در منطقه بسیار محدود و استان نیز فاقد یگان نظامی بومی بود با این حال از همان نخستین روزهای تهاجم ارتش عراق، نیروهای مردمی و عشایر در قالب جنگ‌های نامنظم دوشادوش نیروهای نظامی به مقابله با دشمن و دفاع از میهن پرداختند. با تداوم و گسترش جنگ تحمیلی، نیروهای بومی استان ایلام در قالب بسیج و سپاه پاسداران ضمن تشکیل یگان نظامی استان به همراه دیگر نیروهای نظامی موجود در منطقه (ارتش و ژاندارمری)، با تدارک سلسله عملیات‌هایی در محورهای جنگی ضرباتی بر عراق وارد نمودند و بسیاری از نقاط اشغال شده توسط دشمن را پس گرفتند. کتاب حاضر اساساً در پی ارزیابی این فرضیه است که استان

ایلام در طول دوران دفاع مقدس نقشی سازنده و مثبت را در جلوگیری از گسترش اشغالگری عراق و مقابله با ارتش متجاوز آن داشته است. اعزام بیش از ۶۰ هزار نفر نیرو به جبهه‌ها، تقدیم حدود ۳۰۰۰ شهید، ۳۳۱ آزاده و بیش از ۱۰ هزار نفر جانباز و نیز حضور مؤثر نیروهای نظامی استان حداقل در ۱ عملیات بزرگ برون استانی و پوشش‌دهی برخی محورهای جنگی استان کرمانشاه دلیلی بر تأیید این فرضیه است.

روش پژوهشی به کار رفته در این پژوهش مبتنی بر انجام مصاحبه و استفاده از منابع و متب نوشته شده‌ی مربوط به جنگ تحمیلی است.

با وقوع انقلاب و تأسیس جمهوری اسلامی در ایران، کشورها و رژیم‌های مخالف این حکومت تازه تأسیس به شیوه‌های گوناگون، از تحریم اقتصادی و سیاسی گرفته تا مواجه نمودن کشور با چالش‌ها و ایجاد بلوا و آشوب داخلی مانند تحریک قومیت‌ها، درصدد مقابله با آن برآمدند. دولت عراق نیز که مانند رژیم‌های منطقه از سرایت انقلاب و ایدئولوژی اسلامی به کشورش در هراس بود، و با طرح دفاع از جزایر سه‌گانه‌ی ایرانی و اختلافات مرزی و مخصوصاً بی‌اعتبار دانستن معاهده‌ی الجزایر که معتقد بود یک طرفه و در شرایط نابرابر سیاسی منعقد شده و منافع عراق در آن لحاظ نشده است، جنگی تمام‌عیار را علیه ایران آغاز نمود. استان ایلام به علت موقعیت جغرافیایی و داشتن مرز مشترک طولانی با کشور عراق به صورت مستقیم مورد تعرض و هجوم عراق قرار گرفت. موقعیت جغرافیایی استان آن را

به عنوان کلید ورود به منطقه‌ی جنوب غرب و جاده‌ی مهم و استراتژیک خوزستان- تهران درآورده است. قرار گرفتن استان در خط مقدم جبهه به خصوص در دو شهر مهران و دهلران و جایگاه آن به عنوان نقطه‌ی اتصال دو جبهه‌ی میانی و جنوبی جنگ و پذیرا شدن نیروهای سپاه، ارتش و بسیج مردمی در دفاع از میهن، همه بیانگر آن است که استان ایلام در طول جنگ تحلیلی، نقش مهم و شایان توجهی داشته است.

کتاب حاضر در پی پاسخگویی به این سؤال اصلی است که: سهم و نقش مردم استان ایلام در طول دوران دفاع مقدس و مقابله با ارتش متجاوز عراق چه اندازه بوده است؟

در این کتاب سؤالات فرعی نیز مد نظر بوده است، از جمله: چگونه استان ایلام علی‌رغم وجود محرومیت و کمبود شدید امکانات و نیروی نظامی در برابر تجاوزات رژیم عراق با آن همه امکانات و تجهیزات، مقاومت و پایداری نمود؟ آیا جغرافیا و ژئوپولیتیک منطقه در گسترش جنگ بین ایران و عراق تأثیر داشته است؟

با توجه به ماهیت موضوع، روش تحقیق در این پژوهش توصیفی-تحلیلی است، که پس از مطالعه و فیش‌برداری از مباحث، موضوع مورد بحث، توصیف و بعضاً تحلیل و ارزیابی قرار گرفته است. گردآوری اطلاعات در این کتاب به چند روش صورت گرفته است: نخست شیوه‌ی نظری و با روش کتابخانه‌ای؛ یعنی بررسی کتاب و مدارک که حجم عظیمی از کار را شامل می‌شود، و روش دیگر مطالعه‌ی میدانی و انجام مصاحبه با افراد خبره و آگاه به ویژه در رابطه با بخشی از کار که استان و مدارکی وجود ندارد و یا بنا به دلایلی دسترسی به آن‌ها امکان‌پذیر نیست.

خلا پژوهشی موجود در این حوزه و عدم پیشینه‌ی تحقیقی کامل و مستقل در ارتباط با آن سبب اهمیت موضوع شده است و پژوهشگر خوشیده است با بهره‌گیری درست از همه‌ی منابع موجود و قابل دسترس و انجام مصاحبه به تاریخ دفاع مقدس در استان ایلام بپردازد. از دستاوردهای این پژوهش می‌توان در سازمان‌های نظامی، مؤسسات پژوهشی، مراکز علمی و دانشگاهی،

نهادهای فرهنگی و به ویژه بنیاد ایران‌شناسی-ایلام‌شناسی- بهره گرفت. در ارتباط با موضوع کتاب حاضر، تا کنون هیچ گونه تحقیق دانشگاهی و مستقلی صورت نگرفته است که بتواند حق مطلب را ادا نماید، اگر چه در پاره‌ای موارد به جنگ در استان ایلام پرداخته شده است، مانند: ایلام در جنگ نوشته‌ی امیر رزاق‌زاده، روزشمار جنگ نوشته‌ی دوستعلی آذوغ و نقش عشایر استان ایلام طی دوران دفاع مقدس و حفظ و پاسداشت آن نوشته‌ی کامران محمد رحیمی، ولی چندان جامع و منسجم نیستند.

این کتاب پژوهشی اگر چه تاریخ استان ایلام را طی دوران دفاع مقدس مورد بحث قرار داده است و محدوده‌ی زمانی آن در فاصله‌ی سال‌های ۱۳۵۹ تا ۱۳۶۴ بوده و از نظر محدوده‌ی مکانی نیز استان ایلام مورد بررسی قرار گرفته است، ولی به صورت مختصر اختلافات مرزهای غربی ایران از دوران صفویه تا قبل از شروع جنگ تحمیلی عراق علیه ایران نیز بررسی شده است.

این کتاب در پنج فصل جداگانه سازماندهی شده است. در فصل اول به پیشینه‌ی تاریخ و تمدن ایلام و تاریخ ایلام در دوران والیان پرداخته شده است، همچنین به موقعیت جغرافیایی، قومیت، نژاد، زبان و فرهنگ و مشخصات طبیعی استان اشاره شده است.

در فصل دوم به اختلافات مرزهای غربی ایران به ویژه در محدوده‌ی استان ایلام، در دوره‌های صفویه، افشاریه، زندیه، قاجاریه و نیز دوره‌ی تشکیل و استقلال کشور عراق پرداخته شده است، ضمن این که به زمینه‌های اختلاف و آغاز جنگ تحمیلی نیز اشاره شده است.

در فصل سوم تجاوز عراق به ایران و آغاز رسمی و سراسری جنگ مورد بررسی قرار گرفته، و درباره‌ی آغاز جنگ در استان ایلام که به اشغال بخش‌هایی از آن منجر شد، بحث شده است.

در فصل چهارم به شکل‌گیری دفاع و مقاومت در استان ایلام، استعداد نیروهای نظامی، محورهای دفاع مردمی، محورهای عملیاتی، عملیات‌های انجام گرفته در محدوده‌ی جغرافیایی استان، حملات شیمیایی، بمباران‌های

هوایی و چگونگی تشکیل یگان سرزمینی استان پرداخته شده است. در فصل پنجم نیز شرایط نظامی ایران و عراق، زمینه‌های پذیرش قطعنامه‌ی ۵۹۸، آتش‌بس و هزینه‌ها و تلفات انسانی جنگ در استان ایلام مورد بررسی قرار گرفته است.

با توجه به موضوع مورد پژوهش، در ابتدا گمان می‌رفت که به‌ویژه در مرکز استان و نهادهای مرتبط با موضوع، امکان یافتن منابع و مدارک زیادی وجود داشته باشد، در حالی که برخلاف تصور چنین نبود و هیچ کدام از نهادها دارای کتابخانه و آرشیو نبودند، اگر چه در کتابخانه‌ی بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس استان و نیز کتابخانه‌ی بسیج اساتید استان بسیاری از منابع و کتب یافت می‌شد که جوابگوی بخشی از پژوهش بود، ولی فقر منابع مختص به ایلام نبود، بلکه علی‌رغم مراجعه‌ی مکرر به کتابخانه‌ی تخصصی بنیاد حفظ آثار در کتابخانه‌ی مرکزی دانشگاه شهید چمران منبعی درخور و شایسته یافت نشد. متأسفانه در طول مراجعه‌ی اینجانب به برخی ادارات و نهادهای مرتبط با دفاع مقدس، با عدم همراهی و همکاری این دستگاه‌ها مواجه شدم. این کم‌توجهی مسئولین به موضوع مهم تدوین تاریخ دفاع مقدس با توجیهاتی از قبیل محرمانه بودن اسناد و نداشتن دستور و... صورت می‌گرفت.

اگرچه همکاری خوب سپاه امیرالمؤمنین (ع) و مرکز حفظ آثار سپاه و اداره کل بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس استان قابل ستایش و سپاس‌گزاری است، لیکن عدم استقبال دیگر ادارات و سازمان‌های مرتبط تأسفانگیز است.

با توجه به موضوع این کتاب، قاعدتاً باید اسناد زیادی مورد استفاده قرار می‌گرفت و در متن پژوهش بر آن‌ها تأکید می‌شد. این مهم محقق نگردید و علی‌رغم مراجعه‌ی مکرر به بسیاری از سازمان‌ها و نهادهای مرتبط موفق به یافتن هیچ سندی نشدم، اگر چه نگارنده با بهره گرفتن از منابع متفاوت و گوناگون برآن شده است که این مشکل را مرتفع نماید.

منابع این کتاب در سه دسته‌ی کتاب‌های خاص استان ایلام در دفاع

مقدس، کتاب‌های عمومی دفاع مقدس و مصاحبه‌ها قابل تقسیم می‌باشند که مورد بررسی قرار می‌گیرند.

الف) کتاب‌های خاص استان ایلام در دفاع مقدس

مراد از این گونه منابع، آن‌هایی هستند که منحصرأ به تاریخ جنگ تحمیلی، حوادث و رویدادهای وابسته به آن در استان ایلام پرداخته‌اند، مهم‌ترین آن‌ها به قرار زیر می‌باشند:

۱- ایلام در جنگ

این کتاب نوشته‌ی امیر دزاق‌زاده است که توسط مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ و نخستین بار در سال ۱۳۸۰ چاپ گردیده است و حاوی اطلاعات مهمی نیز می‌باشد، اما در همی موارد به خلاصه‌گویی پرداخته است. اگر چه در هر محور جنگی به ذکر عملیات‌های انجام شده پرداخته است، ولی در بیشتر موارد فقط نام عملیات‌ها ذکر شده و غیر از عملیات‌های گسترده و نیمه گسترده، دیگر عملیات‌ها را توضیح نداده است، ضمن این که به دیگر بخش‌های جنگ، حملات شیمیایی، بمباران‌ها و ... نپرداخته است.

۲- از ماسبدان تا ایلام قهرمان

این کتاب تألیف ابراهیم صفرلکی است که در سال ۱۳۸۰ چاپ شده است و حاوی اطلاعات بسیار مفیدی است. اگر چه به جنگ تحمیلی به صورت تحلیلی نپرداخته است، ولی اطلاعات خوبی درباره‌ی عملیات‌های برون استانی، تشکیل یگان سرزمینی استان و بمباران‌های هوایی - اگر چه لیست‌وار- دارد. البته این کتاب به شکل تاریخ عمومی استان است و در آن از فرهنگ و اعتقادات عمومی، زیارتگاه‌ها، شخصیت‌های استان و ... نیز بحث شده است و بخش‌هایی از این کتاب که مرتبط با جنگ تحمیلی می‌باشد مورد استفاده قرار گرفته است.

۳- روزشمار جنگ استان ایلام

این کتاب تألیف دوستعلی آزوغ است که در سال ۱۳۸۳ چاپ شده است. اگر چه بر روی جلد آن عنوان جلد اول نوشته شده است، اما کتاب یک جلد است و گفتگوی نگارنده با نویسنده‌ی کتاب مشخص نمود که قرار است در آینده (۹) جلد دوم آن گردآوری و چاپ شود. این کتاب همان گونه که از نام آن پیداست فقط به ذکر حوادث و رویدادها طبق اسناد، روزنامه‌ها و گزارشات سپاه و استانداری و ... پرداخته است و هیچ گونه تحلیل و توضیحی توسط نویسنده در آن‌ها نیامده است، ولی از آن جا که نویسنده‌ی کتاب خود فردی نظامی بوده و دسترسی به مدارک و اسناد داشته است، دارای اعتبار و اهمیت زیادی است.

۴- نقش عشایر استان ایلام طی دوران دفاع مقدس و حفظ و پاسداشت آن

این کتاب نوشته‌ی کامران محمدرحیمی است که در سال ۱۳۸۵ نوشته شده است و در آن به نقش مردم- عشایر- استان ایلام در دفاع از مرز و بوم ایران پرداخته است. دوران والیان و اختلافات با عثمانی و پس از آن نقش عشایر پشتکوه- استان ایلام- در مبارزه با استبداد رضاخانی و نیز دفع تجاوزات عراق و به ویژه تشکیل محورهای دفاع مردمی و حضور نیروهای عشایر در دوران جنگ تحمیلی از مباحث دیگر کتاب است. این کتاب اگر چه حاوی مطالب مفیدی است لیکن به دیگر بخش‌های جنگ اشاره‌ای ننموده است.

ب) کتاب‌های عمومی دفاع مقدس

منظور از این دسته منابع آن‌هایی هستند که تاریخ جنگ و دفاع مقدس را بدون تکیه بر منطقه‌ای خاص و تنها به صورت عمومی و کلی، در مناطق مرزی مورد بررسی قرار داده‌اند. در این دسته از کتاب‌ها اطلاعات بسیار مفید و مناسبی در رابطه با تاریخ جنگ در استان ایلام می‌توان یافت که حتی در کتاب‌های نوشته شده‌ی مختص به استان نیز

یافت نمی‌شود. مهم‌ترین کتاب‌های این دسته از منابع عبارتند از:

۱- تجزیه و تحلیل جنگ ایران و عراق، در ۳ جلد که هر جلد آن نویسنده‌ای جدا دارد (جلد اول با نام ریشه‌های تهاجم به کوشش فرهاد درویشی و گروه نویسندگان، جلد دوم با نام جنگ؛ بازیابی ثبات تألیف محمد درودیان و جلد سوم با نام تنبیه متجاوز تألیف حسین اردستانی)، ضمن این که در هر جلد آن موضوع متفاوتی مورد بررسی قرار گرفته است.

۲- نقد و بررسی جنگ ایران و عراق، در ۵ جلد تألیف محمد درودیان است که در آن ضمن بررسی جنگ به صورت عمومی، درباره‌ی استان ایلام نیز مطالبی آمده است.

۳- سیری در جنگ ایران و عراق، که در ۶ جلد و توسط محمد درودیان نوشته شده است و در آن ضمن تقسیم‌بندی مراحل جنگ، به مناطق جنگی و عملیات‌های انجام گرفته در دیگر نقاط نیز اشاراتی شده است.

۴- روزشمار جنگ تحمیلی این کتاب تألیف علیرضا برزگر است که در سال ۱۳۸۴ و توسط انتشارات سروش چاپ شده است، اگر چه مطالب آن به صورت روز شمار آمده است لیکن جاری اطلاعات بسیار مفیدی است و ضمائم آن که در رابطه با عملیات‌های انجام گرفته در طول جنگ تحمیلی است، اهمیت بسیار زیادی دارند.

البته بسیاری از کتاب‌های عمومی نوشته شده درباره‌ی تاریخ جنگ، حالتی تکراری دارند، به گونه‌ای که بسیاری از اطلاعات و مطالب مندرج در یک کتاب عیناً در کتاب‌های دیگر و فقط با عنوانی متفاوت آمده‌اند و این خود نکته‌ای منفی در باب منابع کلی و عمومی تاریخ جنگ است.

ج) مصاحبه‌ها

تدوین تاریخ جنگ تحمیلی چه به شکل عمومی و چه منطقه‌ای و خاص، نیازمند دقت و اطلاعات بسیار زیادی است و تا کنون چنین چیزی به صورت کلی انجام نگرفته است. با توجه به این که مصاحبه با افراد خبره،

صاحب‌نظر و باتجربه می‌تواند راهگشای بسیاری از مشکلات باشد، بر این اساس با چند نفر از اهل فن این حیطه مصاحبه و گفتگو به عمل آمد و اطلاعات بسیار ضروری و مناسبی به دست آمد که آرشیو مصاحبه‌های انجام گرفته با افراد صاحب‌نظر و مطلع در امور جنگ، نزد نگارنده موجود می‌باشد، اگر چه هیچ فردی نمی‌تواند ادعای اشراف کامل بر موضوعات مطرح شده را داشته باشد، لیکن با جمع‌آوری مصاحبه‌ها و استخراج مطالب مندرج، بخش عظیمی از اطلاعات مورد نیاز فراهم گردید. لازم به ذکر است که نفس انجام مصاحبه محدودیت‌هایی برای مصاحبه‌کننده و مصاحبه‌شونده داشت، به گونه‌ای که در پاره‌ای موارد طرح برخی سئوالات امکان‌پذیر نبود و یا مصاحبه‌شونده به دلایلی از جمله محرمانه بودن موضوع تمایلی به پاسخ‌گویی برخی سئوالات مطرح شده نداشت.

اینجانب با تحمل سختی‌های بسیار و چاره‌اندیشی‌های گوناگون موفق به جمع‌آوری بسیاری از اطلاعات گردیدم، اما با عنایت به اهمیت موضوع و این‌که تدوین و گردآوری آثار و امار دفاع مقدس و شناساندن گوشه‌ای از فرهنگ جبهه و جنگ در مقابل عظمت فداکاری شهدا و ایثارگران چون قطره‌ای در برابر دریاست، جای آن است که مسئولین و دست‌اندرکاران با همکاری و دل‌سوزی بیش‌تر موجبات دلگرمی و روحیه‌بخشی به مراجعان و علاقه‌مندان و نویسنده‌گان را فراهم آورند.

همچنین اذعان دارم این اثر خالی از اشکال و نقص نیست، لذا بی‌صبرانه منتظر هرگونه انتقاد و پیشنهاد سازنده، توأم با راهنمایی خوانندگان عزیز هستم تا ان‌شاءالله در چاپ‌های بعدی مورد توجه قرار گیرد.